

СЕВЕРНОИТАЛИАНСКИТЕ ТЪРГОВСКИ КОЛОНИИ НА О. СИЦИЛИЯ ПРЕЗ XII В.

Георги Димов

Институт за балканистика с Център по тракология

Българска академия на науките

Университет по библиотекознание и информационни технологии

През XI–XII в. Норманското кралство в Сицилия и Южна Италия (*Regnum Siciliae*) провеждало активна политика както по северноафриканското крайбрежие и респективно в средиземноморската акватория, така и в географските ширини на Адриатическо и Тиренско море¹. В морските пространства се сблъскали интересите на редица северноиталиански градове като Венеция, Генуа и Пиза. С времето тези морски сили формирали свои колонии в Южна Италия. Техните търговци били добре приети от сицилийските владетели. Всъщност Пиза още навремето заявила желанието си да основе свои фактории на юг и това проличало от смелите атаки към Реджо (1005 г.) и Палермо (1063 г.)², а също и от последвалите нападения над Амалфи и Салерно³. Генуа също набирала сили и разширявала влиянието си отвъд Лигурийското крайбрежие, като поддържала политически и икономически

контакти с Кампания. Венеция вече се била превърнала във водеща морска сила в басейна на Адриатика и Източното Средиземноморие и проявявала открити търговски аспирации към Апулия. Най-голям интерес за всички тях обаче представлявал о. Сицилия, който се явявал „търговската врата“ към богатата и мистична Ифрикия⁴. Още повече, че на целия този фон владенията на норманите се разполагали като клин наред с апетитните търговски маршрути към Източното Средиземноморие и Леванта. Съвсем очаквано контактите между северноиталианските морски градове и Кралство Сицилия били неизбежни⁵.

Първи бъдещият крал Роже (1130–1154) позволил на търговците от Генуа и Пиза да формират свои колонии на о. Сицилия. Те били съсредоточени в двете най-големи пристанища на острова – Палермо и Месина. Норманският владетел дарил реди-

¹ Abulafia 1976: 412–428.

² Loud 2006: 383–389; Abulafia 1977: 60–63.

³ Constable 1997: 67–84; Abulafia 1978: 68–81.

⁴ Средновековна Ифрикия (арабски: إفريقية) обхваща дн. Тунис, Западна Либия, Триполитания и Източен Алжир.

⁵ Vitale 1927: 3–29.

ца привилегии на северноиталианците и гарантирал защитата на търговските им интереси. Съвсем очаквано генуезката фактория се разраснала твърде бързо в Месина и през 1116 г. в средновековните извори вече са упоменати консулт Оджеро и неговият брат Амико. Според запазените гръцки грамоти генуезците били освободени от мито (*commercium*), като им била отстъпена запустялата земя между градския кастел и крайбрежната градска ивица⁶. С времето колонията показала завидна устойчивост и в самия край на дванадесетото столетие вече притежавала обширни складове и хранилища (фундуци), кръстени на нейния патрон св. Йоан.

Тя търгувала усилено със Светите земи, а богатствата ѝ станали пословични. Норманските монарси пък нееднократно опрощавали различни данъци и такси на поданиците на св. Георги⁷, като с такива свидетелства разполагаме за годините 1156 и 1174⁸.

Така, около средата на XII в., жителите на Лигурия се утвърдили като основна търговска сила на о. Сицилия. Те нееднократно обединявали усилия и капитали в своите търговски инициативи, а понякога дори инвестирали завидни парични суми за осъществяването на своите дела. По един или друг начин във фокуса на търговските им интереси попаднали

Фиг. 1. Изображение на крал Хайнрих VI (1169–1197) и кралица Констанс от „Liber ad honorem Augusti“ на Петър от Еболи (1196 г.).

⁶ Cusa 1860: 359.

⁷ Св. Георги е един от патроните и светците покровители на Генуа през Средните векове.

⁸ Abulafia 1977: 70–71.

Фиг. 2. Гърци, араби и латинци в Сицилия през XII в. Liber ad honorem Augusti“ на Петър от Еболи (1196 г.).

изделия от памук, лен и животински кожи, множество подправки, всякакви луксозни стоки, дори арабски ръкописи и книги, захар, миро и други скъпи изделия. При това генуезките търговци проявявали широк размах на действие из земите на Сицилийското кралство и ако през 60-те години на дванадесетото столетие се подвизавали в градските центрове на Мазара, Палермо, Катания, Сиракуза или Месина, то техни представители осъществявали усилен обмен и на апенинския материк – и по-конкретно в Салерно и Неапол. Така например, в документ за генуезките търговски начинания, някой си Риналдо Албичола в *съдружие (societas)* с неговия другар Гулиелмо, изнасяли от Сицилия памук и кожи през 1157 г. Други генуезци пък оперирали по търговските маршрути към Леванта. Те товарели индиго, въськ и коприна. А трети – развивали търговия (*negotiatio*) на далечни разстояния с

кардамон, захар и памук в акваторията на Източното Средиземноморие. Веднага обаче трябва да отбележим, че генуезките търговски колонии имали изключително силна конкуренция в лицето на съперниците си от Пиза⁹. Последните извоювали дори „морална победа“ над генуезците в Месина, след като били подкрепени от местните жители в разигралите се събития през 1129 г. Съвсем скоро обаче пизанците се превърнали във врагове на норманите. В резултат на това крал Роже II конфискувал техните стоки и дивиденди, което, от своя страна, дало глътка въздух на генуезците в Месина¹⁰.

Не минало много време и жителите на Пиза отново потърсили покровителството на сицилийската монархия в своите търговски начинания към Ориента. Тосканските търговци обаче постоянно

⁹ Epstein 1996: 48–50.

¹⁰ Abramson 1965:18–37; Abulafia 1978: 68–81.

недоволствали, как въпреки сключения с кралството *fedus pacis* техните права не се зачитали. Така или иначе, след като отношенията им с норманите се нормализирали, пизанците се завърнали на острова; ала в крайна сметка те така и не получили съответните финансови облекчения, на които вече се радвали конкурентите им от Генуа. Такива привилегии не са отбелязани и в пизанските архиви (*Annales Pisani*)¹¹. Наред с това, жителите на Пиза допуснали поредица от грешки в отношенията си с норманите, като подкрепили имперските претенции на Фридрих Барбароса (1155–1190). Когато през 1167 г. те започнали повторни сондажи за сключването на мир със сицилийските крале, пизанските стоки и пари за пореден път били конфискувани. На тосканските търговци дори им се наложило да ползват специални харти (*cartam securita*), които им гарантирали известна безопасност в границите на кралство Сицилия (*Regnum Siciliae*)¹². Мирът бил сключен едва през 1169 г. след поредица от дипломатически мисии от страна на северноиталианците. Основана била и църква, посветена на св. Петър, която играела ролята на сборен пункт за латините в Месина. По-късно тосканските търговци се сдобили и с известни привилегии в кралството. Техните търговски улици, складове и пристанища се превърнали в обичайна гледка из селищата в Медзоджорно; а пизанските колонии се простирали из градските очертания на Палермо, Месина, Салерно, Неапол, Гаета, Мазара и Трапани. През 1192 г. пизанците с груба сила успели да превземат дори Месина, а пък през 1204 г. генуезците на свой ред нахлули в Сиракуза. Въпреки това, придобитите търговски права на италиейците се запазили и при император Хайнрих VI (1191–1197), на

¹¹ Abulafia 1978: 68–81.

¹² Abulafia 1977: 193–205.

когото съобразителните комуни помогнали да овладее престола на Сицилийското кралство в 1194 г.

От друга страна, основното ядро на пизанските интереси в Медзоджорно било свързано с производството на памук и кожи. Тяхната обработка се извършвала в градската метрополия на Пиза и докарвала огромни приходи на тосканската комуна. Големият крайморски град преработвал и други суровини от Сицилия, сред които може да посочим желязната руда, добивана в района на вулкана Етна. По това време в особено ценен ресурс се превърнала и храната, защото на север гладът бил често срещано явление – като например този от 1170 г., който пизанците превъзмогнали благодарение на сицилийското жито. Самата Сицилия, земите на Калабрия и дори районът на Кампания около Неапол с времето се утвърдили като големи тържища на житни храни. Разбира се, за северноиталийските търговци те гарантирали огромни приходи. При това, търговският обхват на пизанската колония в Месина включвал както Леванта и Северна Африка, така още Южна Франция (Монпелие) и Пиренейския полуостров. Особено активна била търговията с Прованс и Лангедок, още повече норманите пазели търговските си връзки с мюсюлманския свят изключително ревниво.

Впрочем на обратното мнение застава Д. Абулафия, който допуска, че норманите стимулирали търговските начинания на италийските търговци в Северна Африка. Според авторитетния учен тази мотивация е имала за цел кралската хазна да прибира най-регулярно тлъстите данъчни постъпления от градските пристанища и тържища, чийто редовни клиенти били именно генуезците, пизанците и венецианците. Неслучайно средновековните автори Ал-Идриси и

Фиг. 3. Съвременна карта на Кралство Сицилия при Роже II (1130–1154).

Ибн Джубайр споменават пъстрата търговска флотилия, която хвърляла котва в кралските пристанища. Още повече, че значителна част от стоката в ломбардската, тосканска и лигурийска търговия произхождали от южната част на Апенините или най-малкото – била

изработена с помощта на нейните ресурси. А доколко доходни били удържаните такси за Сицилийското кралство може да добием представа от следния пример: за един *santarium* суров памук (ок. 80 кг.) генуезците, а сетне и пизанците заплащали близо две златни тари, за да го експортират

по море към своята метрополия в Лигурия или Тоскана. В самия край на века обаче търговците от района на Тоскана започнали да се делят на групи в пределите на Сицилия, според родния им град. Освен общността на пизанците, в Медзоджорно се появили и търговци от съседните Флоренция, Сиена и Лука, но тяхното присъствие се усетило осезаемо едва през следващия XIII в.¹³

Сред чуждестранните търговци, които посещавали Норманското кралство, не бива да пренебрегваме ролята на арабите и евреите. В обмена между Апенините и о. Сицилия важна роля играели и рицарите хоспиталиери (йоанити), които притежавали свои имоти в Месина от 1111 г.¹⁴ През дванадесетото столетие обаче търговията преминала почти изцяло в ръцете на северноиталианците, които я монополизирали. За това свидетелстват огромните находки от сребърни италиански монети въпреки умишленото ограничаване на тяхното потребление от норманските власти. Така с времето на сицилийска земя се появили и други латински търговци, предимно от Павиа, Пиаченца, Милано, а сетне от Северна Франция и Фландрия. За да предотвратят нарастващата конкуренция, генуезците с горещи молби и щедри подаръци увещавали норманските крале да ограничат, доколкото могат, достъпа на т.нар. франки (*francigeni*). Това обаче се оказало твърде трудна задача, тъй като съперничеството между северноиталианските морски републики оставало изключително изострено¹⁵.

Венецианците също не останали по-назад и най-вероятно издигнали църквата „Сан Марко“ в Бари, а сетне и още един храм в Палермо. И в двете селища жителите на Серенисимата основали свои

търговски колонии, които отбелязали завиден разцвет. Средновековният хронист Гаруфи уточнява, че формирането на венецианските фактории се състояло ок. 1144 г. Според харта от 1165 г. жителите на св. Марко се установили и в Палермо, а техният квартал носел названието Сералкади¹⁶.

С изключение на кратките периоди, в които Венеция се съюзявала с ромеите, крал Роже бил изключително благосклонен към поданиците на Серенисимата и нееднократно ги дарявал с различни привилегии и търговски облекчения. Най-вероятно основният радетел за тези данъчни облекчения се явявал висшият кралски чиновник Майон от Бари. Така или иначе тази политика останала в сила и при следващите сицилийски крале Гийом I Злия (1154–1166) и Гийом II Добрия (1166–1189), като последният владетел дори намалил наполовина данъчните ставки, които венецианците дължали на сицилийската корона към 1175 г. За колонизацията на Южна Италия и по-точно на о. Сицилия от латински преселници и търговци, имали заслуга и близките до норманските монарси сановници като например кралските роднини от влиятелния род Алерамичи, владеещи голяма част от Северна Сицилия¹⁷. Хуго Фалкундо посочва изрично, че през дванадесетото столетие цяла Югоизточна Сицилия се населила от латинските преселници. Навярно този процес бил съпътстван и от редица облекчения и привилегии за тях в Медзоджорно, тъй като по-късно император Фридрих II (1220–1250) „по стар

¹⁶ Abulafia 1977: 217–225.

¹⁷ Алерамичите са северноиталианска благородническа и кралска династия от франкски произход, владееща земи в Пиемонт и Лигурия от X до XIV в. През XII и XIII в. (през кръвната линия на маркизите на Монфера) те управлявали дори Йерусалимското кралство и Солунското кралство.

¹³ Abulafia 1977: 94.

¹⁴ Ivanov 2020: 69, 189–190.

¹⁵ Abulafia 1977: 217–255.

нормански обичай“ ги освободил от данъци в десетгодишен срок¹⁸.

В крайна сметка Бутера, Пиаца Армe-рина и Вичина, които само допреди век били изцяло мюсюлмански селища, с времето добили статута на *oppida Lombardorum* – т.е. северноиталийски поселения. Впрочем същите тези *lombardi* предложили на кралските власти да подсилят с 20 000 мъже обсадата на бунтовнически настроената Месина в 1168 г. Гарам Лауд с основание предполага, че цифрата е значително завишена, ала също така тя е и показателна за усилените процеси на „латинизацията“ на о. Сицилия¹⁹. В същото време Палермо все повече и повече придобивал обрaза на християнски град, което съвсем скоро проличава с лесното утвърждаване на властта на германския цезар. Насред сицилийската столица се заселили и голям брой жители на Апулия, предимно от разрушения Бари, а Чефалу, известен със своята катедрала и гръцко население, се превърнал почти изцяло в латинско селище през късното дванадесето столетие²⁰.

Или с други думи, най-показателни за тези процеси остават перифразираните от нас слова на германския император Хайнрих VI, изречени пред генуезците в 1193–1194 г.: гордостта и удовлетворението от завоеването на норманска Сицилия щели да бъдат лично негови, а всички налични блага следвало да преминат към северноиталианските му съюзници; той и неговата германска армия не могли да останат на юг, ала ломбардаците щели да се заселят из завладените земи²¹. Така, в самия край, е редно да обобщим, че установяването на латините в Сицилия през дванадесетото столетие се извършвало в чертите

на големите градски центрове на острова. Първоначално търговско и донякъде меркантилно, с времето латинското присъствие придобило изцяло политически и завоевателен характер.

Библиография/ Bibliography

- Abramson 1965: Абрамсон, М. О состоянии производительных сил в сельском хозяйстве Южной Италии. – Средние века 28, 18–37.
- Abulafia 1976: Abulafia, D. Dalmatian Ragusa and the Norman Kingdom of Sicily. – Slavonic and East European Review 44, 412–428.
- Abulafia 1977: Abulafia, D. The Two Italies: Economic Relations between the Norman Kingdom of Sicily and the Northern Communes. New York, Cambridge University Press.
- Abulafia 1978: Abulafia, D. Pisan Commercial Colonies and Consulates in Twelfth-Century Sicily. – The English Historical Review 93, 68–81.
- Abulafia 1983: Abulafia, D. The Crown and the Economy under Roger II and His Successors. – *Dumbarton Oaks Papers* 37, 1–14.
- Abulafia 1986: Abulafia, D. The Merchants of Messina: Levant Trade and Domestic Economy. – *Papers of the British School at Rome* 54, 196–212.
- Constable 1997: Constable, O. Cross-Cultural Contracts: Sales of Land between Christians and Muslims in 12th-Century Palermo. – *Studia Islamica* 85, 67–84.
- Cusa 1860: Cusa, S. I diplomi greci e arabi di Sicilia. T. I. Palermo: Stabilimento Litograf. Lao.
- Dorin 2009: Dorin, R. Savonese Trade in the Mediterranean, 1100–1250. New York: Cambridge University Press.
- Epstein 1996: Epstein, S. Genoa and the Genoese, 958–1528. Chapel Hill: North

¹⁸ Abulafia 1977: 1–14.

¹⁹ Loud 2009: 79–81.

²⁰ Loud 1999: 815–843.

²¹ Abulafia 1977: 206–207.

- Carolina Press.
- Ivanov 2020: Иванов, Вл. Рицарите йоанити, кръстоносните походи и Балканите (XI–XIII в.). София: ИБЦТ–БАН / Парадигма. [Ivanov, Vl. Ricarite joaniti, krăstonosnite pohodi i Balkanite (XI–XIII v.). Sofia: IBCT–BAN / Paradigma]
- Jacoby 2004: Jacoby, D. Silk Economies and Cross-Cultural Artistic Interaction: Byzantium, the Muslim World, and the Christian West. – *Dumbarton Oaks Papers* 58, 197–240.
- Jacoby 2006: Jacoby, D. Silk and Silk Textiles in Arab and Norman Sicily: The Economic Context. – *Nobiles Officinae* 2, 383–389.
- Loud 1999: Loud, G. Coinage, Wealth and Plunder in the Age of Robert Guiscard. – *The English Historical Review* 114, 815–843.
- Loud 2009: Loud, G. The Cancery and Charters of the Kings of Sicily (1130–1212). – *English Historical Review* 74, 779–810.
- Morossi 2018: Morossi, D. Political and Economic Relations Between Venice, Byzantium and Southern Italy. Leeds: The University of Leeds, School of History.
- Smith 2015: Smith, R. Calamity and Transition: Re-Imagining Italian Trade in the Eleventh-Century Mediterranean. – *Past & Present* 228, 15–56.

THE NORTHERN ITALIAN TRADING COLONIES OF SICILY IN THE 12TH CENTURY

Georgi Dimov

Abstract: During the 11th and 12th centuries, the Norman kingdom pursued an active policy along the North African coast and the latitudes of the Adriatic and Tyrrhenian seas. In the maritime spaces, the interests of a number of Northern Italian cities such as Venice, Genoa and Pisa clashed. In time, these maritime powers formed their own colonies in southern Italy. The history of their settlements in the island of Sicily are precisely the subject of the present article.

Keywords: Medieval trade, Medieval Sicily, Venice, Genoa, Pisa

Georgi Dimov

Institute of Balkan Studies & Center of Thracology

Bulgarian Academy of Sciences

gdimov1981@abv.bg